

VON Beleidsplan 1995 - 2000

Tijdens de Algemene Ledenvergadering van de VON op 11 november 1995 is het beleidsplan van de vereniging voor de periode 1995 - 2000 vastgesteld. De tekst van dit beleidsplan wordt hier integraal opgenomen. In de tekst wordt verwezen naar zeven, eveneens vastgestelde bijlagen die een nadere regeling van specifieke onderwerpen bevatten. Het betreft achtereenvolgens: (1) een lijst van uitwerkingen van de statutaire doelstelling van de VON, (2) een regeling van de bestuurlijke en financiële verhoudingen tussen het VON-bestuur en de Moerredactie, (3) het redactiestatuut van Moer, (4) een notitie over samenwerking tussen de VON en derden, (5) een feedbackregeling voor personen die voor of namens de VON actief zijn, (6) de statuten en (7) het huishoudelijk reglement van de VON. Statuten en huishoudelijk reglement zijn meteen na hun goedkeuring door de Algemene Ledenvergadering van de VON op 13 mei 1995 in deze rubriek gepubliceerd. Voor de andere stukken geldt dat belangstellende leden deze op kunnen vragen bij het secretariaat.

I Een blik terug

I.1 Inleiding

In de geschiedenis van het Nederlandse moedertaalonderwijs, c.q. standaardtaalonderwijs is de VON een historisch bepaalde maar ook bepalende factor; evenzeer is de VON in de huidige situatie een constant beïnvloede en beïnvloedende factor. Die beide interactieve processen zijn op zichzelf ook weer interactief met elkaar verbonden. De mate waarin de VON invloed kan uitoefenen dan wel beïnvloed wordt neemt met de tijd toe of af en hangt mede af van 'de andere spelers in het veld'. Formeel hangen de mogelijkheden sterk samen met het overheidsbeleid, c.q. met de rol die het ministerie van OC&W speelt. Substantieel is er een relatie met het ledenaantal.

Een bezinning op het (toekomstig) beleid van de VON moet ook een bezinning op dat complex van interacties inhouden, wil die althans enerzijds een realistisch of uitvoerbaar beleid opleveren, dat anderzijds ook verbonden blijft met de (oorspronkelijke) 'missie' van de VON.

Het is inmiddels meer dan 10 jaar geleden dat de laatste VON beleidsnota is verschenen; niemand van de toenmalige schrijvers zit nog in het VON-bestuur; geen van hen is nog actief binnen de vereniging. In zo'n geval lijkt het verstandig ook nog eens terug te kijken naar de ontstaanscontext en de ontwikkelingen daarin tot nu toe om van daaruit een blik op de toekomst te werpen.

In 1993 is een geschiedenis van het Ministerie van O. (K.) & W. verschenen: *Een bron van aanhoudende zorg: 75 jaar ministerie van Onderwijs, [Kunsten] en Wetenschappen 1918-1993* (H. Knippenberg & W. van der Ham, Van Gorcum, Assen, 1993). Die biedt een (historisch) samenhangend beeld van de complexe context van het onderwijs met natuurlijk een zwaar accent op de rol van het ministerie. Toch kunnen daarbinnen het ontstaan en de ontwikkeling van de VON beter begrepen worden.

I.2 Het Nederlandse onderwijs (1945 - 1993) volgens Knippenberg & Van der Ham

I.2.1 De VON in de maakbare samenleving (1963 - 1982)

Knippenberg/Van der Ham (1993) onderscheiden na 1945 drie periodes; in hun naamgeving van die periodes proberen ze het onderwijsbeleid van de overheid in die tijd te karakteriseren:

- 1945 - 1963 Een centrale rol
- 1963 - 1982 De maakbare samenleving
- 1982 - 1993 Bezuiniging en bezinning.

De VON is in 1969 opgericht, een jaar of vijf dus na het begin van de periode die Knippenberg & Van der Ham karakteriseren als 'de maakbare samenleving'. In hun inleiding op die periode, getiteld *Culturele revolutie* schrijven de auteurs onder andere het volgende:

De tweede helft van de jaren zestig en het begin van de jaren zeventig gelden als een periode van grote maatschappelijke veranderingen. De Nederlander werd *kritischer, mondiger en individualistischer*. De zuilen waarop het politiek-maatschappelijk bestel van de jaren vijftig nog hecht bleek te rusten werden aan het wankelen gebracht. (...) De normen en waarden op het terrein van godsdienst, opvoeding,

huwelijk, sexualiteit en voortplanting ondergingen een dermate drastische verandering dat achteraf van een culturele revolutie gesproken kan worden. Die culturele revolutie liet vanzelfsprekend ook het onderwijs niet ongemoeid. (ib., 471; cursivering toegevoegd)

Als belangrijkste ontwikkeling noemen de auteurs de 'democratiseringsexplosie', zowel intern als extern. Bij de externe democratisering ging het er vooral om maatschappelijke ongelijkheid weg te nemen (bij arbeiderskinderen en meisjes en vrouwen). In de publieke opinie kreeg het onderwijs een belangrijke rol toebedacht bij de verbetering van de maatschappij, terwijl de overheid geacht werd via een *constructieve onderwijspolitiek* de nieuwe taken van het onderwijs mogelijk te maken. Maar,

het departement (...) was niet direct in staat deze rol te vervullen. Traditioneel was het (...) immers vooral ingesteld op het zorgvuldig beheer van het onderwijs. (...)

Met soms letterlijk 'knikkende knieën' moesten zij (= bewindslieden en ambtenaren) verbaal in de slag met het *opstandige onderwijsveld*. (ib., 472; cursivering toegevoegd)

De overgang van wat genoemd wordt een *distributief* naar wat genoemd een *constructief* overheidsbeleid verliep op het departement niet gemakkelijk. Knippenberg/Van der Ham noemen twee externe invloeden die ertoe bijdroegen dat die overgang toch tot stand kwam: (1) de pedagogische centra en (2) de PvdA in de Tweede Kamer. Jammer genoeg geven Knippenberg/Van der Ham niet aan wat de pedagogische centra daarbij dreef; voor de 'linkse kring' geven ze de opheffing van onderwijsachterstanden als motief aan.

Voor de ontwikkeling van een constructief overheidsbeleid stelde het departement organen in die daarbij moesten helpen: het CITO (1968), de SVO (1969) en de Organisatie Leerplanontwikkeling (1969; in 1975: SLO)

Samen met de drie al bestaande pedagogische centra en de in aantal snel toenemende schoolbegeleidingsdiensten gingen die organen de - sinds 1987 wettelijk geregelde - *verzorgingsstructuur van het onderwijs* vormen. Weliswaar zijn alle instellingen onafhankelijk (hoewel ze bijna volledig door de overheid gesubsidieerd worden), maar ze zijn wettelijk wel verplicht het door de overheid vastgestelde innova-

tiebeleid uit te voeren en daaraan een substantieel deel van de subsidie te besteden. Overigens zal de Wet op de Onderwijsverzorging binnenkort veranderen; hoe precies is nog onzeker.

1.2.2 De Mamoetwet

Afgezien van de afsplitsing van Kunsten noemen de auteurs als eerste grote 'klus' in de periode 1963 - 1982 de invoering van de Mamoetwet die in 1963 door de Eerste Kamer was aangenomen. Die invoering werd als zeer problematisch gezien. Om ze te vergemakkelijken werd het Lochems Overleg (1963 tot 1975) ingesteld: een

in de Nederlandse onderwijsgeschiedenis unieke operatie - in feite was sprake van informeel overleg. (...) Met deze Lochemse conferenties kwam voor het eerst *regelmatig overleg tussen departement en onderwijsveld op gang over onderwijskundige vraagstukken*. Dat wil niet zeggen dat er voordien niet overlegd werd. Het tot dan toe gevoerde overleg had een sterker ad hoc karakter. (ib., 456; cursivering toegevoegd)

De waardering 'in het veld' voor deze vorm van betrokkenheid bij de beleidsvoering van het departement was hoog (ib., 457). In 1972 formaliseerde minister Van Veen het overleg met het veld in het *Centraal Contactorgaan voor Onderwijsoverleg*, het CCOO.

Naast Lochem organiseerde het departement samen met het veld een reeks experimenten; daarvan was de ontwikkeling van de B2-opdracht (later Gericht Schrijven) er een.

In 1968 begonnen alle scholen voor voortgezet onderwijs de Mamoetwet uit te voeren; in 1972 (mavo), 1973 (havo) en 1974 (vwo) werden de eerste examens onder de Mamoetwet afgenomen. De nieuwe structuur voor het voortgezet onderwijs was een feit. Inhoudelijke vernieuwingen - luisteronderwijs en gericht schrijven bijvoorbeeld in het moedertaalonderwijs - kwamen aarzelend op gang.

1.2.3 De wet op het basisonderwijs

De tweede grote 'klus' in deze periode speelde zich af rond het kleuteronderwijs en het lager onderwijs. De bestaande wet op het lager onderwijs werd als volstrekt verouderd beschouwd: het was een

subsidiewet in plaats van een (wenselijk geachte) onderwijswet. Het initiatief voor het nieuwe denken over het onderwijs aan 5 tot 13 à 14 jarigen leggen Knippenberg/Van der Ham (516) bij (1) de pedagogische centra en (2) de NOV, de voorloper van de ABOP.

De pedagogische centra ontwikkelden hun ideeën over het nieuwe basisonderwijs vooral in het kader van de nieuwe wet op het kweekschoolonderwijs van 1956. Na een in alle opzichten lange voorgeschiedenis werd in 1984 de nieuwe wet op het basisonderwijs van kracht. Volgens Knippenberg/Van der Ham is die wet zelf vooral het werk geweest van de sociaal-democratische minister Van Kemenade (1973 - 1977; 1981 - 1982) en zijn door hem benoemde ambtenaren die ze karakteriseren als 'sociale wetenschappers met belangstelling voor onderwijs; die vaak politiek links georiënteerd bleken' (ib., 575).

Centrale thema's in het onderwijsbeleid van Van Kemenade waren dan ook:

- het realiseren van gelijke kansen via onderwijs;
- de opvoeding van leerlingen tot mondige burgers;
- de professionalisering van het onderwijsveld.

De eerste twee beleidsdoelstellingen wilde hij vooral realiseren door een structurele en inhoudelijke vernieuwing van het kleuter- en lager onderwijs en van de drie eerste klassen van het voortgezet onderwijs. De derde beleidsdoelstelling trachtte de minister te realiseren door een sterke uitbreiding van de verzorgingsstructuur die de 'vernieuwingscapaciteit' van de scholen moest zien te verbeteren. De basisscholen stonden immers voor een niet geringe taak. Ze moesten:

- een geleidelijke overgang van kleuterschool naar basisschool realiseren;
- de strenge scheiding tussen de schoolvakken opheffen;
- meer aandacht geven aan de expressievakken;
- het leerproces individualiseren.

Zeker een tiental jaren voor het van kracht worden van de wet is op vrij ruime schaal op allerlei scholen geëxperimenteerd met het nieuwe basisonderwijs. In het begin speelde de Innovatiecommissie Basisonderwijs (ICB) daarin een belangrijke rol. Later werd die overgenomen door de instellingen uit de verzorgingsstructuur.

In de hele vernieuwing zou het schoolwerkplan een belangrijke rol hebben moeten spelen; dat is grotendeels niet gelukt. Over de inhoudelijke vernieuwing is nog weinig bekend. Het reken/wiskunde onderwijs is in ieder geval op veel scholen danig vernieuwd. Over de rol van de recentelijk ingevoerde kerndoelen die de basisvorming in het basisonderwijs mogelijk moeten maken, is evenmin veel bekend. Inmiddels ligt het basisonderwijs wel onder vuur: het is volgens sommigen te modern waardoor de 'basics' gevaar lopen. Na een aanvankelijk wat weifelende reactie van het Ministerie van OC&W heeft de staatssecretaris haar voornemens nader geëxpliciteerd in de nota *Een impuls voor het basisonderwijs* (1995). Een belangrijk aandachtspunt hierin is de inrichting van een Expertisecentrum Nederlands. Hoe een en ander concreet gestalte zal krijgen is nog niet duidelijk.

1.2.4 De basisvorming

De derde grote klus waaraan in deze periode begonnen werd was de vernieuwing van wat nu heet VO-I. Die vernieuwing was voor wat de overheid betreft 'met handen en voeten' gebonden aan de 'talentenjacht' en voor wat 'linkse kringen' betreft aan het complexe gelijke-kansendebat. Knippenberg/Van der Ham (514) laten die klus – die ook al weer een lange voorgeschiedenis kent – starten met de nota *Democratisering van het onderwijs* (1969). Onder minister Van Kemenade is 'de middenschool' officieel regeringsbeleid, maar de plannen blijven steken bij de val van het kabinet Den Uyl. Min of meer vooruitlopend op de ontwikkelingen waren in 1971 al de experimentele Nieuwe Lerarenopleidingen (NLO) gestart die zeker in de eerste jaren met kracht de vakinhoudelijke vernieuwing van het moedertaalonderwijs ter hand namen. Daarin werden ze bijgestaan door de ook in 1971 opgezette ministeriële Bijscholing Nederlands voor mavo/lbo en de Innovatiecommissie Middenschool (ICM).

De opvolgers van Van Kemenade komen allemaal wel met een variant voor VO-I. Tot een nieuwe wet leidt een en ander echter niet. Wel worden er langdurige middenschoolexperimenten opgezet; eerst onder de hoede van de ICM, later onder die van de instellingen uit de verzorgingsstructuur. Vooral de projectgroep Ondersteuning Leerplanontwikkeling Middenschool (pg OLM) van de SLO speelde daarin een belangrijke rol. Het toenmalige lager beroepson-

derwijs was sterk bij die experimenten betrokken.

Uiteindelijk wordt in 1993 via een wetswijziging op de WVO de basisvorming als hoogst haalbare vorm van 'middleschoolonderwijs' ook in het voortgezet onderwijs van kracht. Het is nog onduidelijk wat voor inhoudelijke vernieuwing de kerndoelen te weeg zullen brengen. Wel is het duidelijk dat de kerndoelen voor Nederlands globaal duidelijk gerelateerd zijn aan de vernieuwingsdiscussie over moedertaalonderwijs uit de jaren zeventig. Voor een groot deel werd die door de VON gedomineerd.

1.2.5 De oprichting van de VON

In het voorgaande overzicht is het jaartal 1969 relatief vaak gevallen: het is ook het oprichtingsjaar van de VON. Het is dan ook mogelijk de oprichting van de VON vooral te zien als een produkt van de door Knippenberg/Van der Ham gepostuleerde culturele revolutie: een poging om greep te krijgen op de dan in gang zijnde en zich aandienende onderwijsvernieuwingen en om een plaatsje te verwerven in het zich rond het ministerie vormende overlegcircuit. Het Algemeen Pedagogisch Studiecentrum was betrokken bij de oprichting van de VON. PA-, NLO- en Bijscholingsdocenten waren uiterst actief in de VON. De VON stond achter de idealen van de wet op het basisonderwijs; ze had invloed in de het Lochems overleg en de ICB. De VON was voorstander van de middenschool en maakte zich druk over het lager beroepsonderwijs; ze had invloed in de ICM en voelde zich betrokken bij het *Deelraamplan Nederlands; onderbouw lager beroepsonderwijs* (Amsterdam 1975). Kritisch volgde de VON de ontwikkelingen in de verzorgingsstructuur. Ze raakte – min of meer haars ondanks – in 1971 en 1972 betrokken bij de oprichting van de Commissie Modernisering Moedertaalonderwijs (CMM 1973 - 1981). Haar grootste zorg daarbij was dat ze de verzorgingsstructuur vooral dienstbaar aan het veld wilde maken en wilde voorkomen dat het een instrument van de overheid zou worden, hetgeen, zo was de verwachting, ten koste zou gaan van de door de VON beoogde autonomie van onderwijsgevers. Dat was een voldoende motivering voor de VON om 'vuile handen te maken'.

Maar de VON maakte ook werk van haar eigen doelstellingen en idealen. Dit kwam het duidelijkst tot uitdrukking in de min of meer legendarische en inspirerende 'Samenscholingen' en VON-conferen-

ties in de jaren zeventig. Daarin stonden de professionalisering van de autonome onderwijsgevende en vernieuwende vakinhouden in longitudinaal en latitudinaal perspectief centraal.

Levende Talen, de andere speler in het veld, bemoeide zich uiteraard niet met het basisonderwijs en niet met het lbo. LT had bovendien over het algemeen erg veel moeite met de middenschoolplannen. Ambivalent was LT over de verzorgingsstructuur. Enerzijds was er kritiek op de toenemende overheidsinvloed, anderzijds konden vooral de vreemdetalensecties goed uit de voeten met voorschrijven de leerplannen.

1.3 De VON in tijden van bezuiniging en bezinning (1982 - 1995)

In het voorafgaande is aangegeven dat in de tijd van de oprichting van de VON het ministerie bezig was het veld meer invloed te bezorgen op het beleid. In de afgelopen 25 jaar is dat onderwijsoverleg steeds meer geformaliseerd. In dat proces zijn de vakinhoudelijke verenigingen en daarmee de docenten als gesprekspartners vrijwel uit het gezicht verdwenen. De 'onderwijskoepels' en de instellingen in de verzorgingsstructuur hebben de 'macht' en dus de invloed overgenomen. Een fraaie illustratie daarvan levert de geschiedenis van de CMM/CML's. Eind zestiger, begin zeventiger jaren zijn de CMM/CML's opgericht als onafhankelijke, vakinhoudelijke, *ministeriële adviescommissies* die de minister gevraagd en ongevraagd advies konden geven over de verschillende schoolvakken. De vakinhoudelijke verenigingen (voor Moedertaalonderwijs LT en de VON) speelden een belangrijke rol bij de bemensing en bestaffing van die commissies. En de commissies zelf organiseerden invloedrijke activiteiten.

Zo adviseerde de CMM over het *eindexamen Nederlands in het v.w.o.*, het *h.a.v.o.* en het *m.a.v.o.* ('s-Hertogenbosch 1977), ze bracht de discussies over *School en Dialect* ('s-Hertogenbosch 1976) en over *Werken met boeken* ('s-Hertogenbosch 1977) op gang en ze adviseerde over het *grammatica-onderwijs in de lagere school* (Enschede 1978; een advies dat formeel door haar opvolger, de Adviescommissie voor de Leerplanontwikkeling Moedertaal, ACLO-M, werd uitgebracht. Bij de formele inrichting van de verzorgingsstructuur is de advisering aan de minister overgegaan naar de SLO. De opvolgers van de CMM/CML's, de ACLO's/Valo's die bemenst werden door de vakinhoudelijke verenigin-

gen, mochten alleen nog maar de SLO adviseren. Bij de recente reorganisatie van de veldadviesstructuur is de invloed van de vakinhoudelijke verenigingen eigenlijk tot nul gereduceerd.

Anders dan in de jaren zeventig heeft het ministerie zich nu met betrekking tot het onderwijsbeleid als het ware van de docenten in het veld afgeschermd, enerzijds door de verzorgingsstructuur, anderzijds door het koepeloverleg. Die tendens wordt versterkt door het zogenaamde besturen op afstand, uitgewerkt in de vergrote autonomie van de scholen. Voorgenomen vernieuwingen worden 'uitbesteed' aan managementteams die vervolgens weer taken uitzetten in de verzorgingsstructuur.

De landelijke aandacht voor de vernieuwing is verschoven van (vak)inhouden naar vakoverstijgende onderwerpen: motivatie, leren leren, transfer, middenmanagement. Vakinhoudelijke vernieuwing wordt overgelaten aan instellingen in de verzorgingsstructuur, vooral aan de initiële lerarenopleidingen (zie voor het voortgezet onderwijs de advertenties/mededelingen over het nascholingsaanbod van de (universitaire) lerarenopleidingen in het blad *Levende Talen*).

De tijd van het 'Lekker vrijen met het woord in het Evert Kupersoord' (eerste VON-conferentie 1970) lijkt definitief voorbij:

- de basisschool is gerealiseerd, maar ontmoet in toenemende mate kritiek omdat bijvoorbeeld de basisvakken onvoldoende aandacht zouden krijgen;
- de basisvorming wordt geïmplementeerd, maar de toetsing van de kerndoelen blijkt veel problemen op te leveren;
- de lerarenopleidingen verkeren in een crisis (gebrek aan doorstroming in docentenbestand, bezuinigingen, visitatie);
- de nascholing raakt los van de vakinhoudelijke verenigingen en commercialiseert;
- de verzorgingsstructuur is geïnstitutionaliseerd en geprofessionaliseerd maar vertoont ook tekenen van isolement en bureaucratie;
- docenten blijken veel minder dan vroeger lid te willen zijn van vakinhoudelijke verenigingen, waardoor bijvoorbeeld de vakinhoudelijke tijdschriften in problemen raken.

De tijd van 'bezinning en bezuiniging' lijkt vakinhoudelijke consolidatie (basisonderwijs) en uitwerking (basisvorming) noodzakelijk te maken. Immers, het kan niet ontkend worden dat, zeker op retorisch niveau, zowel voor het basisonderwijs als in de

basisvorming een deel van de VON-idealen gerealiseerd is en wordt. Maar hoe het met die idealen in de alledaagse praktijk gesteld is, is onbekend.

Consolidatie en uitwerking van verworvenheden kunnen hechte ankerpunten zijn voor beleidsontwikkeling; voor een progressieve vereniging als de VON moet er meer zijn: die heeft behoefte aan nieuwe uitdagingen. En die zijn er, in de kiem ook al aanwezig in de VON-geschiedenis.

1.4 Een nieuwe uitdaging voor de VON

1.4.1 Het begin

In 1978, bijna 10 jaar na haar oprichting, besteedt de VON voor het eerst uitgebreid aandacht aan een 'nieuw' onderwerp: 'Nederlands als vreemde voertaal' luidt de titel van het *Moer*-themanummer 1978/4:

Nederlands als vreemde voertaal is vanwege het grote aantal anderstalige leerlingen op de Nederlandse scholen een belangrijk nieuw aspect geworden van het moedertaalonderwijs. De anderstaligen bevinden zich in ons land in een ondergeschikte positie en er wordt geen beleid ontwikkeld om daar snel iets aan te veranderen. Het is de hoogste tijd dat deze problematiek binnen de VON aandacht krijgt. (Ten geleide, 1)

Het betreft hier een onderwerp, aldus Herman Meddens, de samensteller van het themanummer, dat direct te maken heeft

met de maatschappelijke werkelijkheid om ons heen. Want er ontstaat een nieuw proletariaat; het is er al. Wordt het door ons en ons onderwijssysteem bevestigd en vastgehouden in zijn ondergeschikte positie of kan het geholpen worden in een bevrijding die moet leiden tot ontplooiing van de eigen identiteit en maatschappelijke erkenning? Voorlopig zijn we daar – in 1978 – uiterst somber over. (Meddens 1978, 5)

De bijdragen gaan over beleidsmatige, didactische en praktische aspecten van het onderwijzen en leren van het Nederlands als tweede taal, waarbij overigens verwijzingen naar eerdere *Moer*-themanummers over 'Dialect en school' (1976/6) en

'Moedertaalonderwijs en toch geen Nederlands' (1976/3) niet ontbreken. Het VON-congres 1979 heeft een stroom 'Nederlands als vreemde voertaal' waarvan in *Moer* 1979/4 door Dorian de Haan verslag wordt gedaan.

1.4.2 Ontwikkeling

Ruimer wordt het perspectief in *Moer* 1982/2, een themanummer over 'Intercultureel Onderwijs' onder redactie van Hanneke de Bode, Dorian de Haan, Kees Sluis en Atty Tordoir waarin wordt ingegaan

op de inhoud van het onderwijs aan allochtone en autochtone leerlingen en de consequenties voor de school als geheel. Het leren van het Nederlands blijkt dan een middel, een aspect, een onderdeel, waarbij méér komt kijken dan het leren van woorden en grammatica. Moedertaalonderwijs blijkt dan óók onderwijs in het Turks (Marokkaans, Portugees etc.) te zijn. Intercultureel onderwijs blijkt dan niet alleen te moeten uitgaan van het 'acculturatieproces' maar juist ook van ongelijkheden en racisme buiten school, hetgeen zich ook binnen school weer spiegelt. (p.1)

Het antiracistische perspectief dat in *Moer* 1982/2 al aanwezig is wordt expliciet uitgewerkt in 'Zwart-wit; tussen vooroordeel en racisme', een dubbeldik *Moer*-themanummer (1985/2) met als hoofddoel

achtergronden en middelen aan te reiken om de meerderheidsnorm in het onderwijs ter discussie te stellen. Hopelijk helpt het een onderwijs, vrij van racisme, vrij van seksisme, vrij van klassenonderscheid dichterbij te brengen. Een onderwijs dat gebaseerd is op de gelijkwaardigheid van allen. (p.6)

De naar aanleiding van dit themanummer door de VON georganiseerde studiedag stelt de vraag centraal 'Hoe kan taalonderwijs – in de ruimste zin van het woord – bijdragen aan het onthullen en bestrijden van vooroordelen en uitingen van racisme?'

In 1986 redigeren Dorian de Haan en Papatya Nalbantoglu m.m.v. Marc Spoelders een *Moer*-themanummer over 'Onderwijs in eigen taal en cultuur' (1986/1-2) dat erop gericht is 'vorm te geven aan de samenwerking tussen Nederlandse en allochtone leerkrachten die moedertaalonderwijs geven' (p.3).

Het gebruik van de term 'moedertaalonderwijs' maakt weliswaar voortdurend explicitering nodig over welke taal het gaat, maar doordringt leerkrachten van de realiteit dat de school meertalig is. Dat besef stimuleert hopelijk de ontwikkeling van een taalbeleid waarin die realiteit ook tot uitdrukking komt. (p.3-4)

1.4.3 Het nieuwe ideaal

Met het recentste *Moer*-themanummer 'Nederlands leren in meertalige klassen' (1994/6) onder redactie van Theun Meestringa, Martine Jetten, Eric Wage-mans en Elsbeth van der Laan-van Wees is de cirkel rond. Opnieuw staat Nederlands als tweede taal, meer bepaald 'de (on)mogelijkheden van integratie van het moedertaal- en tweede-taalonderwijs Nederlands' (p.209), in *Moer* centraal. Geheel in lijn met de geschiedenis wil de redactie

ontwikkelingen en voorbeelden laten zien die bedoeld zijn om tweede-taalleerders in de klas te houden en volwaardig mee te laten doen. Vanuit intercultureel en antiracistisch perspectief is dat laatste een eis die je aan het onderwijs mag stellen. (p.210)

In zestien jaar tijd heeft het onderwerp meertaligheid en de mogelijke reacties daarop van het moedertaalonderwijs zich in *Moer*-themanummers en incidentele bijdragen en binnen de VON ontwikkeld van een nieuw en wat onwennig thema tot een oude bekende. De manier waarop er aan dit onderwerp aandacht wordt besteed loopt in grote lijnen parallel met de maatschappelijke ontwikkeling en de politieke discussie: in 1978 gaat het over vliegende brigades, schakelklassen, Nederlands als vreemde voertaal, in 1982 en 1985 over intercultureel respectievelijk antiracistisch onderwijs, in 1986 over andere moedertalen dan Nederlands en in 1994 ten slotte over geïntegreerd T1/T2-onderwijs, een van de grote discussiepunten van dit moment. Deze onderwerpen worden in vrijwel dezelfde volgorde behandeld in beleidsnotities over onderwijs en minderheden die het Ministerie van Onderwijs in de afgelopen jaren heeft gepubliceerd. Deze beleidsnotities maken duidelijk dat Herman Meddens in 1978 niet ten onrechte van een zekere somberheid bleek gaf terzake van de vraag of onderwijs veel zou kunnen bijdragen aan de 'bevrijding', de 'ontplooiing van de eigen identiteit' en de 'maatschappelijke erken-

ning' van 'anderstalige leerlingen'. De vrijmoedigheid waarmee op dit moment op het niveau van politiek en beleid over spreiding van asielzoekers, inburgeringscontracten, verplicht NT2-onderwijs en, zeer recent, de afbraak van het eigen-taalonderwijs gesproken wordt maakt duidelijk dat het onderwerp meertaligheid voor de VON een blijvend aandachtspunt moet zijn. Daarbij mag geen van de eerder genoemde aspecten uit het oog worden verloren: interculturalisme en antiracisme, Nederlands als tweede taal en allochtone levende talen moeten in samenhang met elkaar worden beschouwd en worden ingebracht in al die contexten en circuits waar de VON als vereniging van kritische moedertaalleraar(ess)en gevraagd of ongevraagd (zie boven) aanwezig is en van zich laat horen.

De wijze waarop wordt omgegaan met meertaligheid is de lakmoesproef voor een vereniging die zich richt op het onderwijs van en in het Nederlands van basisschool tot universiteit en die in de naam van haar tijdschrift tot uitdrukking brengt dat in het onderwijs in het Nederlands de moedertaal van de leerlingen een principieel richtinggevende rol speelt.

1.4.4 Consequenties

Als na het bovenstaande duidelijk is dat het bij moedertaal niet alleen gaat om Nederlands en Fries en Nederlandse en Friese dialecten, maar principieel ook om in Nederland voorkomende allochtone levende talen, dan kan worden vastgesteld dat 'meertaligheid' voor VON-leden weliswaar geen echt 'nieuw' onderwerp meer is, maar ook dat het nog lang een aandachtspunt en uitdaging zal moeten blijven. Dat ligt in de uitgangspunten van de VON besloten. In de recent aan de SLO gerichte aanvragen voor leerplanontwikkeling is dat zonneklaar. Voor het basisonderwijs wordt de ontwikkeling van een leerplan voor geïntegreerd T1/T2-onderwijs gevraagd en ook in de PABO-aanvraag die betrekking heeft op de ontwikkeling van een vakcurriculum en vakprofiel Nederlands speelt de integratie van T1 en T2-onderwijs een rol. En als we het belang van meertaligheid voor het moedertaalonderwijs al eens even uit het oog zouden verliezen, dan zorgen overheid en politiek er wel voor dat we ons dat steeds opnieuw weer snel herinneren.

2 Het beleid voor 1995 - 2000

2.1 De doelen van de VON

Volgens de statuten uit 1969 stelt de VON zich twee doelen:

- a aandacht besteden aan doelstellingen en didactiek van het onderwijs in de Nederlandse taal (in de ruimste zin des woords);
- b optimale onderlinge afstemming van de inhoud en methoden ervan tussen de verschillende sectoren.

Vanaf het begin heeft de VON die doelen 'vertaald' in twee overkoepelende onderwijsidealen door latitudinaal (a) en longitudinaal (b) moedertaalonderwijs te bepleiten. Binnen het eerste ideaal is moedertaalonderwijs niet alleen de zorg van de docenten Nederlands, maar van alle docenten die hun onderwijsleerprocessen in de moedertaal vormgeven: 'moedertaalonderwijs en toch geen Nederlands'. Het tweede ideaal bepleit een doorgaande lijn in het moedertaalonderwijs 'van kleuterschool tot universiteit'. Vrij snel is daar een derde ideaal bijgekomen: emancipatorisch moedertaalonderwijs. Dat is moedertaalonderwijs dat leerlingen en docenten vrij maakt van allerlei vormen van heteronomie.

Het bestuur wil deze idealen handhaven, maar voegt daar, geheel in lijn met de doelstellingenformulering die gekozen is in de in 1995 opnieuw vastgestelde statuten van de VON, het ideaal van meertalig onderwijs in de breedste zin aan toe.

In Bijlage I is een lijst eerdere uitwerkingen van de VON-idealén opgenomen. Het bestuur stelt zich voor dat per tweejarig Activiteitenplan vastgesteld wordt of er nieuwe uitwerkingen nodig zijn en welke uitwerkingen prioriteit verdienen.

2.2 Middelen

Volgens de statuten staan de VON de volgende middelen ten dienst om de doelen te bereiken:

- a het organiseren of doen organiseren van informatieve bijeenkomsten, cursussen en werkgroepen;
- b het uitgeven van *Moer - Tijdschrift voor het onderwijs in het Nederlands* en het uitgeven, mede-

- uitgeven of doen uitgeven van andere al dan niet periodieke publikaties;
- c het instellen van commissies;
- d het onderhouden van contact met binnenlandse en buitenlandse organisaties die zich direct of indirect met het moedertaalonderwijs bezighouden;
- e alle andere wettige middelen.

In de beginjaren zijn de middelen genoemd onder a met veel succes ingezet; gedeeltelijk is dat toe te schrijven aan de omstandigheid dat er toen (ruime) subsidies beschikbaar waren. Maar ook het onderwijsklimaat speelde daarin een rol. In de jaren tachtig - de winter van Deetman - zijn de activiteiten genoemd onder a langzamerhand gestopt, mede op basis van financiële overwegingen. Een poging sinds 1991 om de activiteiten nieuw leven in te blazen is mislukt. Wellicht is dat toe te schrijven aan het ruime aanbod dat anderen op dit terrein doen.

Het bestuur stelt zich voor per Activiteitenplan te beslissen welke middelen (opnieuw) ingezet kunnen worden.

Bij de uitgave van *Moer* (onder b) is de redactie, binnen de statutaire doelen, autonoom. In Bijlage 2 is de *Integrale regeling* opgenomen die sinds de Najaarsledenvergadering 1993 het verkeer tussen Bestuur en Moerredactie regelt. In Bijlage 3 is het *Redactiestatuut* opgenomen. Voorzover *Moer* in het Activiteitenplan voorkomt stelt het bestuur zich voor dat de tekst daarvan door de redactie geleverd wordt.

De VON heeft tijdens haar bestaan drie boekpublicaties uitgegeven. Per Activiteitenplan zal beslist moeten worden of dit middel ingezet zal worden. Daarbij zal afgewogen moeten worden of er in de stroom publicaties uit de verzorgingsstructuur en van de commerciële uitgeverijen nog plaats is voor VON-publicaties.

De huidige VON kent geen externe commissies. Gegeven de moeite die het kost om het bestuur en de Moerredactie te bemensen is het sterk de vraag of het zou lukken dit middel met succes in te zetten. Wel kent de VON een aantal bestuurscommissies. In het Activiteitenplan zal geprobeerd worden die commissies beter te faciliteren.

Het onderhouden van de contacten zoals genoemd onder d is er in de laatste jaren niet gemakkelijker op geworden. Enerzijds hebben de overheid en de

verzorgingsstructuur zich afgeschermd voor de vakinhoudelijke verenigingen; anderzijds wordt in zulke contacten niet zelden druk uitgeoefend 'de krachten te bundelen' en te gaan 'samenwerken' zonder dat voldoende duidelijk is wat de effecten daarvan zullen zijn. Desalniettemin streeft het bestuur naar zoveel mogelijk contacten met relevante organisaties. Met het oog op de eigenheid van haar statutaire doel kiest de VON er echter voor terughoudend te zijn als het gaat om samenwerking. Voorzover de VON samenwerkingsverbanden aangaat, zullen die moeten passen binnen de statutaire doelen van de VON en een duidelijk strategisch doel moeten dienen. In Bijlage 4 is de notitie *Samenwerking* opgenomen; daarin wordt het hier geformuleerde beleid uitvoerig onderbouwd. Per Activiteitenplan zal concreet aangegeven worden in welke samenwerking het bestuur wil investeren in die periode.

Per Activiteitenplan zal het bestuur vaststellen welke andere wettige middelen ingezet zullen worden

3 *Het activiteitenplan 1995 - 1996*

3.1 *Activiteiten*

In de komende twee jaar zijn in het basis- en voortgezet onderwijs enkele belangrijke ontwikkelingen te signaleren, die gevolgen hebben voor de inhoud van en de werkwijze binnen het schoolvak Nederlands. Dat is allereerst de basisvorming (BAVO) die zowel betrekking heeft op het basisonderwijs als de eerste jaren van het voortgezet onderwijs (VO-I). Een tweede belangrijke ontwikkeling is te verwachten in de tweede fase van het voortgezet onderwijs (VO-II). Tot slot is er toenemende aandacht voor Nederlands in het (middelbaar) beroepsonderwijs.

Binnen deze ontwikkelingen kiest het bestuur ervoor - in de wetenschap dat zijn krachten beperkt zijn - in de twee aankomende jaren vooral aandacht te besteden aan

- 1 de praktijk van het basisonderwijs: zo mogelijk ontwikkelt het bestuur een onderzoeksaanvraag waarin op basis van een case study een portret van een reguliere praktijk gegeven wordt, inclusief een analyse van de sterke en zwakke kanten;
- 2 leerplanontwikkeling voor de PABO: het bestuur probeert een netwerk van PABO-

docenten te ontwikkelen waarin het nieuwe SLO-project voor de PABO kritisch gevolgd wordt;

- 3 de implementatie van de basisvorming voor moedertaalonderwijs in het voortgezet onderwijs: zo mogelijk bevordert het bestuur dat een reeks moedertaaldocenten geïnterviewd wordt over hun ervaringen uitmondend in een publikatie;
- 4 leerplanontwikkeling voor moedertaalonderwijs in VO-II: in samenspraak met de leden zal het bestuur het SLO-project kritisch volgen;
- 5 de uitdaging die meertaligheid op de bovenstaande terreinen stelt door dit onderwerp op ledenvergaderingen aan de orde te stellen;
- 6 een kritische bezinning op het schoolvak Nederlands in het beroepsonderwijs zodat dat onderwerp via een werkgroep een rol kan spelen in het volgende Activiteitenplan.

3.2 Organisatie

De afgelopen jaren heeft de VON een onrustige tijd doorgemaakt, onder andere door terugloop van leden, wisselingen in het bestuur en het aantreden van een geheel nieuwe redactie van *Moer*. Om de problemen het hoofd te bieden heeft het bestuur geprobeerd zijn professionaliteit licht te verbeteren in de wetenschap dat het gaat om vrijwilligerswerk. Het bestuur is thans op volle sterkte. De komende jaren stelt het bestuur zich voor de organisatie de volgende prioriteiten:

- automatiseren van het ledenbestand en financiën;
- het werven van 10 % meer leden;
- het werven van 10 leden die actief willen meewerken;
- onderhouden van contacten met actieve leden;
- onderhouden van externe contacten: CEVO, VON Vlaanderen, LT en andere vakinhoudelijke verenigingen, SLO en veldadvisering;
- reageren op het overheidsbeleid met betrekking tot moedertaalonderwijs.

Hieronder volgen de specifieke verantwoordelijkheden en taken van het bestuur van de VON:

- 1 Voorzitter
- 2 Penningmeester
- 3 Secretaris

Specifieke taken leden van het bestuur van de VON:

- 1 Beleid
- 2 Lange-termijnplanning
- 3 Organisatie ledenvergaderingen
- 4 Themamiddagen
- 5 Ledenwerving
- 6 Bureau van de vereniging
- 7 Platform vakinhoudelijke verenigingen

Vertegenwoordigende taken van VON-leden

- 1 Conferentie Het Schoolvak Nederlands (HSN)
- 2 Onderzoek- en ontwikkelingsaanvragen SVO, SLO en CITO
- 3 CEVO
- 4 Maatschap Onderzoek van het Moedertaalonderwijs (MOM)
- 5 waarnemerschap Federatie van Verenigingen voor het Schoolvak Nederlands i.o.

Middelaar, 15 november 1995

Sjaak Kroon